

“KADİM VATAN KARABAĞ” KİTABININ İNCELENMESİ

MUSEYİB HAYAT

museyibhayat@gmail.com

0000-0002-6943-8196

Kitap İncelemesi

Book Review

Geliş Tarihi

Received: 18.09.2024

Kabul Tarihi

Accepted: 27.12.2024

ANALYSIS OF THE BOOK “ANCIENT HOMELAND KARABAKH”

ÖZ "Kadim Vatan Karabağ" kitabı, Divan Kitap Yayınevi tarafından yayımlanan ve alanında uzman üç editörün rehberliğinde derlenen kapsamlı bir eserdir. Eser, üç ana kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım "Karabağ Sorunu ve Büyük Vatan Muharebesi" başlığı altında 11 bölümü; ikinci kısım "Karabağ Tarihi" başlığı altında 6 bölümü ve üçüncü kısım da "Dünya Kültür Hazinesi Olarak Karabağ" başlığı altında 5 bölümü içermektedir. Ayrıca, kitabın başlangıcında tanıtım yazısı, harita, önsöz ve sunuş yazısı; sonunda ise "Karabağ Manifestosu", sunuş yazısının İngilizcesi ve sonsöz bölümleri bulunmaktadır. Kitabın temel amacı, Azerbaycan tarihinin önemini vurgulayarak, Azerbaycan'ın doğu ve batı Türk Dünyası arasında birleştirici bir mihenk taşı olduğunu göstermektir. Karabağ bölgesinin tarihini ve günümüzdeki büyük mücadelesini ele alan bu eser, bölgenin tarihine dair yanlışları düzeltmeyi ve eskimiş bilgileri yenilemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karabağ Sorunu, Türk dünyası, Azerbaycan Tarihi

ABSTRACT "The Ancient Homeland Karabakh" is a comprehensive work published by Divan Kitap Publishing House and compiled under the guidance of three expert editors. The book consists of three main parts. The first part includes 11 chapters under the title "The Karabakh Issue and the Great Homeland War"; the second part contains 6 chapters under the title "History of Karabakh"; and the third part comprises 5 chapters under the title "Karabakh as a World Cultural Heritage." Additionally, at the beginning of the book, there is an introduction, a map, a foreword, and a preface; at the end, there are sections titled "Karabakh Manifesto," the English version of the preface, and an epilogue. The main purpose of the book is to emphasize the importance of Azerbaijani history, demonstrating that it serves as a unifying cornerstone between the Eastern and Western Turkic Worlds. Addressing the history of the Karabakh region and its significant contemporary struggle, the work aims to correct and update historical inaccuracies pertaining to the region.

Keywords: Karabakh conflict, Turkic World, History of Azerbaijan

“Kadim Vatan Karabağ” eseri, alanında uzman üç editörün rehberliğinde derlenmiş olup Divan Kitap Yayınevi tarafından basılmıştır. Divan Yayınevi, faaliyete geçtiği günden bu yana Türklerin tarih, edebiyat, felsefe ve sanat alanlarındaki eserlerini yayımlamış ve yayımlamaya devam eden bir kuruluştur. Yayım portföyüne klasikleşmiş eserlerin yanında güncel eserlere de yer verilmektedir. Kadim Vatan Karabağ kitabı da yayımladıkları güncel eserlere örnek teşkil etmektedir.

Söz konusu eserin editörlüğünü yapan Prof. Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN, Uluslararası Hukuk Anabilim Dalında görev yapmaktadır, bölgesel ve küresel siyaset uzmanıdır; Prof. Dr. Alâeddin YALÇINKAYA, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında, Doç. Dr. İrade MEMMEDOVA ise Azerbaycan Millî İlimler Akademisi Tarih Enstitüsünde çalışmalarını sürdürmekte olan alanında uzman bilim insanlarıdır.

Eser, üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımdan evvel bir tanıtım yazısı, bir harita, *Önsöz*, *Sunuş Yazısı* bulunmaktadır. *Birinci kısım Karabağ Sorunu ve Büyük Vatan Muharebesi* üst başlığında 11 ayrı bölüm, *ikinci kısım Karabağ Tarihi* üst başlığında 6 ayrı bölüm ve *üçüncü kısım Dünya Kültür Hazinesi Olarak Karabağ* üst başlığında 5 ayrı bölüm içermektedir. Üçüncü kısımdan sonra *Karabağ Manifestosu* başlıklı yazı, devamında *Sunuş Yazısının* İngilizcesi, kitabın sonunda da *Sonsöz* adlı bölümlerden meydana gelmektedir.

Kitabın yazılış amacı her açıdan doğu ve batı Türk Dünyasında birleştirici bir mihenk taşı görevinde olan Azerbaycan tarihinin önemiyetinin kavranmasıdır. Bu temelde yayımlanan eser, Azerbaycan’da bulunan ve yıllardır çeşitli haksızlıklarla sınanmış olan Karabağ bölgesinin tarihini ve çağımızdaki büyük mücadelesini ele alır. Eser, bölgenin tarihindeki yanlışları düzeltme ve güncelleme, bölgedeki Türk varlığını sorumlu devletlere, kuruluşlara ve yetkililere hatırlatma; bu amaçları da bilimsel kaynaklara ve temellere dayandırma amacı gütmektedir. Kitapta yer alan her bir kısım da yine alanında uzman bilim insanları tarafından kaleme alınmıştır. Böylelikle Karabağ tarihine tüm gerçeklik ve bilimselliğiyle ışık tutan bir kitap meydana getirilmiştir.

Kitap kısa bir tanıtım yazısıyla başlamaktadır. Eserin hangi amaçlarla yazıldığını açıklayan bu kısım aynı zamanda yayın sırasında emeği geçen kurumlara, kuruluşlara ve şahıslara teşekkürü içermektedir. Eser, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Tarih Enstitüsü Uluslararası Münasebetler ve Diaspora Tarihi Bölümü Müdürü, Prof. Dr. Tofiq MUSTAFAZADE’nin yazdığı *Önsöz* bölümüyle devam etmektedir. *Önsöz*’de Karabağ ve dolayısıyla Azerbaycan tarihini öğrenmenin önemiyeti vurgulanmaktadır. Bu çerçevede kısaca Karabağ’ın coğrafi öneminden, tarihinden bahs olunmuştur. *Sunuş Yazısı* başlığındaki bölüm, Prof. Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN tarafından yazılmıştır. Burada *Eşi Görülmemiş Tarih Hırsızlığı: Karabağ’ın Ermenileştirilme Projesi ve “Kadim Vatan”da Ermeni Terörü İle İnşa Edilen “Uluslararası Cehennem”* adlı bir makaleye yer verilmiştir. Makalenin konusu adıyla müsemmadır. Karabağ’ın Ermenileştirilmeye çalışılmasıyla ortaya çıkan gerçek dışı tarih aydınlatılmak istenmiştir. Bu bağlamda tarihi gerçeklerle ortaya konan Ermenileştirme hareketinin, 15. yüzyılda başlamış olduğu üzerinde durularak, Osmanlı Ermenilerinin verilerinden de yararlanılmak suretiyle günümüze kadar yaşanan olaylar irdelenmiştir. Yapılan ve eşi benzeri bulunmayan “Tarih Hırsızlığı”nın bilimsel verilerle ortaya çıkarılmaya, bu bağlamda gerçek tarih kanıtlanmaya çalışılmıştır. Kitabın her bir bölümündeki makaleler, *Sunuş Yazısı*’nda öne sürülen iddiaları ispatlayan çalışmalar olarak da dikkat çekmekte ve bu durum kitaba ayrı bir bütünsel üstünlük kazandırmaktadır. Aynı zamanda metodolojik bir sağlamlığı göstermektedir. Karabağ’daki Türk varlığının tarihini Kafkas Albanyası’na kadar dayandıran Karagöz Yerdelen, Karabağ’ın tarihinin ne denli kadim ve köklü

bir Türk tarihi olduğunu, bu durumun günümüzde de Türk Dünyası için kayda değer bir dayanışma stratejik bağ oluşturduğunu göstermiştir.

Kitabın sonunda İngilizcesine de yer verilen *Sunuş Yazısı*'nin nihayetinde *Birinci Kısım, Karabağ Sorunu ve Büyük Vatan Muharebesi* ana başlığında 1. Bölüm olarak Prof. Dr. Alâeddin YALÇINKAYA tarafından yazılmış *Karabağ Sorununun Çözumsuzlüğünde AGİT-Minsk Sürecinin Planlı Katkısı* adlı makale¹ yer almaktadır. Makale, Karabağ bölgesinin 1993'teki işgalinden başlayarak 9 Kasım 2020'deki kurtuluşuna kadar olan süreci ele almaktadır. Söz konusu dönemde başrol oynayan AGİT Minsk Grubu, Azerbaycan'ın sulh arayışına bir katkıda bulunmamış ve hatta diplomatik çözüm yollarını tüketmiştir. Bunun neticesinde Ermenistan, işgal altındaki Karabağ bölgesine saldırmıştır. Böylece ABD, Rusya ve Fransa'nın ortak bir şekilde destek verdiği Minsk Grubu, Karabağ'ın işgali hakkında tarafsız bir karar almaması sonucunda grubun işlevsiz ve taraflı kararlar verdiği kanaatine varılmaktadır. Bu makalede AGİT Minsk Grubunun kuruluş dinamikleri, zaman içerisindeki tutum değişiklikleri ve Karabağ bölgesinin işgaline ilişkin aldığı ve almadığı tavırlar bölgenin alıkonması bir süreklilikmiş gibi yansıtılması incelenmiştir. Makale 4 ana başlık ve sonuç kısmından oluşmaktadır; *SSCB Anayasasında Karabağ, SSCB'nin Dağılma Aşamasında Karabağ'ın Statüsü Tartışmaları, AGİT Minsk Grubunun Oluşumu ve AGİT Minsk Grubunun Meşruiyeti ve Faaliyetleri*. Sonuç bölümünde şunlardan bahsedilmektedir: SSCB dağılmadan önce Ermenistan'ın Karabağ bölgesindeki tutumu görünüşte farklı, pratikte farklı seyretmiş, daha ötesi Ermenistan'ın Karabağ topraklarını işgal etmesini desteklemiştir. BM Güvenlik Konseyi bölgenin toprak bütünlüğünü teyit eden ve işgalin sonlanmasının gerektiğine dair dört karar almıştır. AGİT Minsk Grubu ise bölgenin salihyetini sağlamak üzere kurulmuş bir topluluktur. AGİT Minsk Grubunun, BM Güvenlik Konseyinin kararlarına riayet etmemesi ve ABD, Rusya, Fransa önderliğinde Ermenistan'a destek vermesiyle Ermenistan bölgeyi fiilen işgal etmiştir. 2020'de Azerbaycan işgal altındaki topraklarını kurtarmak için harekete geçmiş ve yılsonunda diplomatik zeminde de başarıya ulaşmıştır. Bu başarının yargısal süreçte de devamının büyük önem arz etmesi vurgulanarak makale bitirilmiştir.

2. Bölüm, Doç. Dr. İrade MEMMEDOVA tarafından yazılmış *Karabağ'ın Demografik Analizi* başlığındaki makalesini içermektedir. Makale Karabağ bölgesinin tarih boyunca Azerbaycan Türklerinin çoğunlukta olduğu fikrini açıkça göstermektedir. Karabağ'ın 18. ve 19. Yüzyıllardaki demografik yapısını istatistiksel olarak inceleyip bilimsel verilerle ispatlamıştır. Bölgenin Osmanlı-Safevi savaşıdan sonra gayrimüslim halka ev sahipliği yaptığı 1727'de Gence-Karabağ bölgesinde Türk nüfusu hâkimken 1800'lerin başında Rus-Kaçar savaşları sebebiyle bu nüfus azalmış ve bölgeye Ermeniler zorla intikal ettirilmiştir. 1805-1832 yılları arasında, bölgede Azerbaycan nüfusu azaldığı ve Ermeni nüfusunun bu zorunlu göç neticesinde arttığı gözlemlenmiştir. 1886'da Karabağ bölgesinde Türk ve Ermeni nüfusu %45-%45 oranla başa baş bir durum seyretmiştir. 1897 nüfus sayımına göre ise Türkler %56,6 Ermeniler %41,6 oranında tespit edilmişti. Bölgenin, zoraki Ermenileştirme politikasına rağmen 19. yüzyılın sonlarında Türk nüfusu halen egemen konumda seyretmiştir. Sonuç olarak bu araştırma Karabağ bölgesinin 19. Yüzyıldaki demografik yapısını ve Rus İmparatorluğu'nun bu yapıyı nasıl zedelemeye çalıştığını ortaya koymaktadır.

3. Bölüm, Doç. Dr. Alper KARAVARDAR tarafından yazılmış *Karabağ Sorununun Yaşanan Mali Sonuçları* adlı makalesini ihtiva etmektedir. Karabağ bölgesinde yaşanan anlaşmazlıklar neticesinde ortaya çıkan mali birtakım analizlere yer vermektedir. Konunun amacı ilgili politikacılar Karabağ bölgesi hakkında farklı bir bakış açısı kazandırmaktır. Bu niyetle kaleme alınan makalede bölgedeki sorunların askerî olmasının yanında

¹ Burada sözü edilen ve anlatım kolaylığı bakımından "makale" olarak belirtilen her bir yazı, aslında "bölüm yazılarını" ifade etmektedir.

sanayi, eğitim, sağlık ve altyapı gibi alanları da etkilediği vurgulanmaktadır. Bu etkiler Azerbaycan'ın büyümesi önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Aynı zamanda Ermenistan'ın ekonomisinin de olumsuz etkilendiği vurgulanmıştır. Olası barışın Azerbaycan yanında Ermenistan'a daha fazla getiri sağlayabileceği savunulmuştur. Nihayetinde çalışma bölgesel ve uluslararası aktörlerin Karabağ sorununa iktisadi bakış açılarını da tartışmaktadır.

4. Bölüm, Doç. Dr. Rüştü Salim Savaş BİÇER tarafından yazılmış *NATO'nun Güney Kafkasya Politikası Bağlamında Karabağ Sorununa Yaklaşımı* adlı makalesini içermektedir. Makale, Karabağ sorununa bu kez de farklı bir bakış açısıyla; NATO'nun Güney Kafkasya politikası perspektifinde irdelenmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlıklarını kazanan devletlerin NATO ile kurduğu ilişkiler Barış İçin Ortaklık (BİO) programı ışığında yürütülmüştür. Güney Kafkasya'daki politik dengesizlik ve çatışma NATO ve Rusya'yı karşı karşıya getirmiştir. NATO'nun büyümesi ve üye sayısını arttırması Rusya açısından bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu tehdit neticesinde Rusya Arktik Bölge, Baltık Bölgesi ve Doğu Karadeniz gibi kritik bölgelerde hâkim unsur olmaya çalışmış ve siyasi-askerî müdahaleler yapmaktan kaçınmamıştır. Makale işte bu perspektiften değerlendirilmiştir. NATO'nun Rusya'nın dâhil olmadığı ve onaylamadığı bir çözümü kabul edemeyeceği ve kalıcı barışı sağlamanın tek yolunun Rusya'nın kabulünden geçtiği vurgulanmıştır.

5. Bölüm, Doç. Dr. Nermin EMİRBEYOVA tarafından yazılmış *II. Karabağ Savaşı'nın Başlangıcından Büyük Zafere (Nisan 2016 – Kasım 2020)* adlı makalesini içermektedir. Bu bölümde Karabağ bölgesinin ikinci savaşı olarak kabul edilen *Vatan Savaşı'nın* askeri yönleri incelenmektedir. Teknolojinin savaşa entegre olmasının Karabağ savaşında yakından görülmesi bu makalenin konusunu oluşturmuştur. Savaşta robotlar, uzaktan kumandalı silahların kullanılması yeni bir savaş türünü gözler önüne sermiştir. 2020'deki savaşta Azerbaycan, 2016'dan bu yana saldırgan bir biçimde bölgeyi taciz eden Ermeni kuvvetlerine üstünlüğünü kanıtlamıştır. Azerbaycan zaferinin Ermenistan'ın hâlâ eski teknolojilerle savaşmasının da rol oynadığı makalede incelenmiş ve *Demir Yumruk, Karabağ Kutusu, Taşaltı-Şuşa* gibi operasyonlar bu bağlamda analiz edilmiştir.

6. Bölüm, Doç. Dr. İdil TUNÇER KILAVUZ tarafından yazılmış *İkinci Karabağ Savaşı'ndan Çıkan Dersler ve Bölgede Barışın Tesisi* adlı makaleyi içermektedir. Bu makale 27 Eylül 2020'de başlayıp 9 Kasım 2020'de ateşkesle sonuçlanan İkinci Karabağ Savaşı'nın sonuçlarının analiz edilmesi hususunda kaleme alınmıştır. İlk bölümde söz konusu sorunun çözüme kavuşturulamamasında Minsk Grubu'nun başarısızlığı ele alınmıştır. Metinde, savaşın hem tarihi hem de toplumsal açıdan taşıdığı büyük önem vurgulanmış; bu süreçte kazanılan tecrübeler, çıkarılan dersler ve savaş sonrasında meydana gelen olaylar detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Savaşın bilhassa Azerbaycan'a verdiği en büyük ders, kendi güçlerine ve Türkiye ile kurulan kadim birliğe güvenmeleri gerektiği kanaatine varılmasıdır. Azerbaycan, Ermenistan'ı mağlup etmiş ve Rusya bölgede asker bulundurma hakkı kazanmıştır. Savaş aynı zamanda Türkiye-Azerbaycan kardeşliğini perçinlemiş ve iki ülke arasındaki birliğin önemini hatırlatmıştır. Makale, Azerbaycan'a ait olarak tanınan Karabağ topraklarının, Azerbaycan'ın olduğu bu durumun uluslararası sahada da kabul edilmesi ve Karabağ'ın tamamının Azerbaycan'ın kontrolünün eline geçmesi gerektiği tespitleriyle sonlanmaktadır. Bu beklenti de zaten sonradan büyük ölçüde gerçekleşmiştir.

7. Bölüm, Prof. Dr. Ulvi KESER tarafından yazılmış olan *Kıbrıs-Avrasya Hattında Ermeniler ve Azerbaycan Üzerine Bir Değerlendirme* adlı makaleyi içermektedir. Bu yazı, Kıbrıslı Rumlar, Yunanlılar ve Ermenilerin tarihî bağlamda Türklerle ilişkisini ve bu milletlerin birleşme nedenlerini incelemektedir. Birinci Dünya Savaşından itibaren ele alınan konu Ermeni-Osmanlı ilişkileri, Anadolu'dan Kıbrıs'a yaşanan Ermeni göçü,

Ermeni Doğu Lejyonunun kurulması, EOKA terör faaliyetleri, 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Ermeniler üzerindeki etkisi; Türkiye ve Azerbaycan Karabağ savaşı perspektifinden değerlendirilerek hazırlanmıştır.

8. Bölüm, Dr. Doğan BAŞARAN tarafından yazılmış olan *İran'ın Birinci ve İkinci Karabağ Savaşı'na ve Bölgesel İşbirliği Arayışlarına Yaklaşımı* adlı makaleyi içermektedir. Makale, İkinci Karabağ Savaşı'na bölgenin önemli güçlerinden İran'ın iş birliği arayışı perspektifinden bakmaktadır. Birinci Karabağ Savaşından itibaren İran'ın Karabağ meselesine yaklaşımının, İran'daki Türk nüfusun özendirici bir etki yaratma korkusu neticesinde Azerbaycan'ın aleyhine olduğu vurgulanmıştır. Çalışma sonlanmadan Altılı Platform bağlamında bölgedeki iş birliği arayışlarına da değinilmiştir. Makalede, İran'ın kendi toprak bütünlüğünü koruma kaygısıyla Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne yeterince saygı göstermediği tespit edilmiştir.

9. Bölüm, Doç. Dr. Mirnuh C. İSMAYILOV ve Doç. Dr. Saida M. ZEYNALOVA tarafından yazılmış *Ermeni İşgali Sırasında Karabağ'da Yaşanan Çevre Felaketi ve Ekolojik Yıkım* adlı makaleyi içermektedir. Bu yazıda, Ermenilerin Karabağ'ı işgali sırasında sebep oldukları ekonomik, kültürel ve ekolojik felaketin ehemmiyeti incelenmiştir. Makalede bu felaketler şu başlıklarla değerlendirilmiştir: Bölgedeki yeraltı kaynakları sömürülmüş, nehirler atık sularla kirletilmiştir, yerleşim yerleri ağır bir tahribata uğramış, köyler harabeye dönmüş ve ormanlık alanlar tahrip edilmiştir. Ender görülen ağaç türleri yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

10. Bölüm, Doktora öğrencisi Erdem EREN tarafından yazılmış *Karabağ Diplomasisi: Karabağ Zaferinde Diplomasi'nin Rolü* adlı makaleyi içermektedir. Bu çalışma, tarihi 19. yüzyılın başlarına kadar uzanan Karabağ sorununun, 1990'lı yıllarda fiili çatışmalara dönüşmeden önce diplomatik yollarla çözülme çabalarını ele almıştır. Çalışma, diplomasi'nin kavramsal ve amaçsal bağlamda incelenmesi, Karabağ sorunun çözümlenmesindeki tarihsel arka plan, *İkinci Karabağ Savaşı* ve çok taraflı diplomatik girişimler başlıklarında Karabağ sorununu incelemiştir. İnceleme sonucunda Türkiye'nin *İkinci Karabağ Savaşında* Azerbaycan'ın yanında olması iki ülke arasındaki askerî ve istihbaratî iş birliklerinin başarısını kanıtladığı sonucuna ulaşılmıştır.

11. Bölüm, Prof. Dr. Merziyye NECEFOVA tarafından yazılmış *Azerbaycan Edebiyatında Vatan Muharebesi: Karabağ Şehitlerinin Milli Şiirlerdeki Yansıması* adlı makale ile *Birinci Kısım* nihayete ermiştir. Makalede Karabağ bölgesinde 1990 yılında yaşanan savaş sonucunda vatan uğruna şehit düşmüş askerlerin hatırasıyla Azerbaycan edebiyatında kaleme alınmış pek çok eser arasından örnekler verilmiştir. Azerbaycan edebiyatında bu usulle yazılan eserler şehitlik temasını oluşturmuş ve çalışmada da bu temaya: birincisi yas ve ağıt içerikli şiirler, ikincisi ise şehadetin kahramanlık mertebesinde kabulünü içeren şiirler olarak iki yönden yaklaşmıştır. Bahtiyar Vahabzadə, Sabir Rüstəmxanlı, Şəhriyar del Gerani ve Zahid Xəlil gibi Azerbaycan edebiyatının önemli isimlerinin eserlerinden örneklere yer verilmiştir.

Karabağ Tarihi başlığını taşıyan *ikinci kısım 12. Bölüm* başlığı Dr. Elnur NECİYEV tarafından yazılmış *Karabağ Tarihinde Oğuz ve Alban-Kıpçak Türklerinin Rolüne Dair* adlı makaleyle devam etmektedir. Çalışma, adından da anlaşıldığı üzere, Oğuz ve Alban-Kıpçak boylarının Karabağ tarihindeki rolünü gözden geçirmiştir. Makale iki kavmin de tarihlerinin paralel biçimde incelenmesinin gerektiği vurgusunu yapmaktadır. Çalışmada, Dede Korkut destanları, *Ebu Bekr-i Tihrani'nin Kitab-ı Diyarbekriyye* adlı eserlerinin önemi belirtilmektedir. Ayrıca Haçen Prensiğinin Kıpçaklarla olan akrabalık ilişkileri, Hıristiyan kiliselerindeki yazıtlar, Safevi Devleti

dönemindeki Kıpçak oymakları ve Alban meliklerinin I. Petro'ya yazdığı mektuplar gibi tarihsel gerçeklerin incelenmesinin Karabağ'daki Oğuz-Alban-Kıpçak tarihine ışık tuttuğu belirtilmiştir. Konuya ilişkin çeşitli 5 adet resim de makalede sergilenmiştir.

13. Bölüm, Doç. Dr. Ferah HÜSEYN tarafından yazılmış olan *Safevi Döneminde Azerbaycan'ın Karabağ Bölgesi* adlı makaleyi içermektedir. Çalışmada Karabağ bölgesinin Safevi hükümdarlığı sırasındaki yeri değerlendirilmeye alınmıştır. Bölgenin Safeviler için stratejik konum ve doğal kaynaklar açısından önemine değinilmiş ve bölgede yaşayan Türk boylarının Safevi Devletindeki rolü işlenmiştir. Makale, arşiv belgeleri ve dönemin anlatı kaynakları ışığında başarıyla kaleme alınmıştır.

14. Bölüm, Prof. Dr. Tofig H. NECEFLİ ve Doç. Dr. Ahmet. N. ÖZDAL tarafından yazılmış olan *Karabağ Tarihinin Genel Hatları: Ortaçağ'dan Rus İşgaline Kadar Karabağ* adlı makaleyi içermektedir. Çalışma, Karabağ'ın 9. Yüzyıldan itibaren 19. Yüzyıla kadar olan tarihine geniş bir perspektiften bakmaktadır. Bölgenin bu yüzyıllar arasında hangi devletler tarafından yönetildiği ve hangi devletlerin topraklarına dahil olduğu işlenmiştir. Karabağ'ın zengin doğal kaynakları, verimli tarım arazileri, bölgede yaşayan eski halklar hakkında da bilgiler verilmiştir.

15. Bölüm, Prof. Dr. Tofig MUSTAFAZADE tarafından yazılmış *Karabağ Hanlığı ve Başkenti Şuşa* adlı makaleyi içermektedir. 1747 yılında Afşar Hanedanı mensubu Nadir Şah'ın öldürülmesinden sonra kurulan Karabağ Hanlığı makalenin konusunu oluşturmaktadır. Hanlığın kurucusu, kurulduğu coğrafi sınırlar ve bölgenin korunması için inşa edilmiş Bayat kalesi ve Şahbulağ (sonraları Şuşa) kalesinin inşalarından bahs olunmuştur. Makaleye göre Karabağ Hanlığı güçlü askeri kuvvetleri neticesinde uzun yıllar hâkimiyetini sürdürmüştür. 19. yüzyılın başlarında Hanlığın Rus himayesine geçmesi, İbrahimhalil Han'ın ihtiyarlaması ve hanlığın durumunun kötülemesi sonucunda olmuştur. Hanedanın Ruslar tarafından vahşice katledilmesi sonucu, 1822'de son varis Mehdikulu Han'ın İran'a kaçmak zorunda kalmasıyla bölge tamamen elden çıkmıştır. Makalenin, Karabağ Hanlığı'nın tarihini işlemesi günümüze kadar süregelen Karabağ sorununun tarihi yanına ışık tutmaktadır.

16. Bölüm, Doç. Dr. Güntekin C. NECEFLİ tarafından yazılmış olan *Çarlık Rusyası ve Ermenilerin Planlarında Karabağ Hanlığı (XVIII. Yüzyılın 60-80'li Yılları)* adlı makaleyi içermektedir. Makalede Çarlık Rusyası'nın Osmanlı, İran ve Azerbaycan sınırında, Yakın Doğu'yu işgal etme arzusuyla kurmayı planladığı Ermeni devletinden bahsedilmektedir. Kurulması planlanan Ermeni devleti siyaseti I. Petro döneminde başlamış ve Çariçe Yekaterina'nın hükmünde daha etkili bir hale getirilmiştir. Bunun sonucunda bir Ermeni-Rus antlaşma taslağı hazırlanmıştır. Bu antlaşma sonrasında Burnaşev tarafından komuta edilen Rus ve Gürcü birlikleri Karabağ Hanlığına karşı haçlı yürüyüşüne başlamışlardır. Ancak bu girişim Çarlık Rusyası ile Osmanlı devleti arasında savaşın başlaması sebebiyle gerçekleştirilememiştir. Rus birlikleri Kafkasya cephesine çağrılmış ve taarruz bu sebeple durdurulmak zorunda kalmıştır. Çalışma bu tarihi gerçekliği tüm detaylarıyla işleyip Karabağ topraklarının tarihinin bir kısmına ışık tutmaktadır.

17. Bölüm, Doktora Öğrencisi Teymur GASIMLI tarafından yazılmış olan *Azerbaycan Halk Cumhuriyeti (1918-1920) Döneminde Karabağ Meselesi* adlı makaleyi içermektedir. Bu bölümde 1918-1920 yıllarında Azerbaycan Halk Cumhuriyeti zamanında, Ermeni terör gruplarının Azerbaycan'ın bir parçası olan Karabağ üzerinde uygulamaya çalıştığı yıkıcı plan ve terörist eylemler ele alınmış, bölgedeki ilgili devletlerin hedefleri ve sonuçları tahlil edilmiştir.

Dünya Kültür Hazinesi Olarak Karabağ başlığını taşıyan *üçüncü kısım 18. Bölüm* başlığı Doç. Dr. Sönmez ABBASLI tarafından yazılmış *Karabağ Halk Kültürü* adlı makaleyle devam etmektedir. Çalışma, Karabağ'ın dolayısıyla Azerbaycan'ın kültürünü, geleneğini ve folklorik mirasını incelemiş ve Azerbaycan'ın milli kimliğini anlamak, dünyaya tanıtmak görevini üstlenmiştir. Bu bağlamda Karabağ bölgesinin zengin kültürel mirasından, sözlü edebiyat geleneğinden başarıyla bahsedilmekte ve Evliya Çelebi'nin bölgeye Küçük Azerbaycan demesiyle bölgenin her bakımdan ne kadar önemli olduğu vurgulanmaktadır. Yazıda Karabağ folklorunun coğrafya ve etnografya ile iç içe olduğu anlatılmış ve Molla Panah Vagif, Üzeyir Bey Hacıbeyov gibi önemli şahsiyetler ele alınmıştır. Bu çalışma aynı zamanda Karabağ folklorunun arkaik özelliklerini ve tarihî teklifi vurgulayarak; mitler, efsaneler, fıkralar, bayatlar, masallar, genel oyun kültürü, türküler ve dansları da incelemektedir.

19. Bölüm, Prof. Dr. Ali KAFKASYALI tarafından yazılmış *Milli Vicdan'ın Sesi, Türk Halk Şiirinde Karabağ* adlı makaleyi içermektedir. Bu makale 9 bölümden oluşmaktadır; *Kültür ve Medeniyet Merkezi Karabağ, Azerbaycan Türk Edebiyatına Doğan Güneş Molla Penah Vakıf, Karabağ'da Kültür, Sanat ve Edebiyat Ocakları, Ermenilerin Karabağ ve Çevresine Yerleştirilmesi, Ermeni Zulmünden Türkiye'ye Kaçanlar, Karabağ'ın İşgali, Türkiye'den Yükselen Sesler, Azerbaycan Halk Şairlerinin Öfkesi, İran Türklerinin Harayı*. Her bölüm başlığı adıyla müsemmadır. Karabağ'ın kültür ve medeniyetinden bahsedip Azerbaycan Edebiyatındaki önemli şahsiyetlerden biri olan Molla Penah Vakıf'ın koşmaları, gazelleri ve muhammesleri incelenmiştir. Karabağ'da kültür sanat ve edebiyat ocaklarının tarihinden ve öneminden bahsedilmiştir. Devamında Ermenilerin bölgeye yerleştirilmesinden doğan Azerbaycan Türklerinin zorunlu göç şeklinde Türkiye'ye kaçı ve nihayetinde bu karanlık dönemin Karabağ'ın işgaliyle sonuçlanması ele alınmıştır. Tüm bu bölümlerde şairlerin söz konusu gelişmeler hakkında yazdıkları şiirlere yer verilmiştir. Makale Türkiye, Azerbaycan ve İran Türklerinin, şairlerinin bu acı olaylara sessiz kalmadığını kanıtlar nitelikte verilerle işlenmiştir.

20. Bölüm, Doç. Dr. Seba NAMAZOVA tarafından yazılmış olan *Üzeyir Hacıbeyli'nin Gazeteciliğinde, Azerbaycan'ın Sosyo-Politik, Edebi ve Kültürel Hayatının Bir Görünümü* adlı makaleyi içermektedir. Çalışma, Azerbaycan edebiyatının önemli şahsiyetlerinden biri olan Üzeyir Hacıbeyli'nin gazeteci kimliği üzerinde durulmuş ve onun Azerbaycan'ın sosyo-politik durumuna duyarlı bir şekilde muhteşem eserler vermesinin öneminden bahsetmektedir.

21. Bölüm, Doç. Dr. Seadet ŞİHIYEVA tarafından yazılmış olan *Karabağ Edebiyatında Şuşa: Tarihin Şiirsel Vizyonu* adlı makaleyi içermektedir. Makale, Şuşa isminin tarihi gelişiminden bahsetmekle başlamıştır. Yazı, Karabağ şairlerinin Şuşa'yı sadece bir mevkii değil, aynı zamanda sosyal ve politik temaların işlendiği bir unsur olarak ele aldığını örneklerle anlatır. Dolayısıyla Şuşa, genç bir şehir olmasının yanında edebi metinlerde aşk, gurur ve hayranlık gibi güçlü duyguların muhatabı olarak da anılmıştır. Bu bağlamda Şuşa, Karabağ edebiyatında önemli bir yer edinmiştir.

22. Bölüm, Karabağ Gazisi Emekli Polis Binbaşı Aidə ŞİRİNOVA tarafından yazılmış *Şanlı Tarih Yeniden Yazıldı* adlı makaleyi içermektedir. Yazar, Karabağ bölgesinde yaşanan sosyal ve siyasi olayları, Şubat 1988 tarihinden bu yana geçen süreç içinde ele almıştır. 1988'de Ermenistan ve Hankendi'de yaşanan adaletsizlikler ile zulümlerin, Azerbaycan halkı üzerinde bıraktığı etkilerden bahsetmektedir. Ocak 1990'da Bakü'de, Sovyetler Birliği tarafından gerçekleştirilen katliamda ölen birçok masum insanın, Azerbaycan tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olduğu savunulmuş ve Şubat 1992'de Hocalı'da yaşanan kadınların, çocukların ve yaşlıların acımasızca katledilmesi yanında, Azerbaycan halkının vatan sevgisini ve

milli duygularını da güçlendirdiğinden bahsetmiştir. Tam da burada kendisinin yazdığı *Qayıdacağım* isimli şiirine yer vermiştir. 2020 yılında yaşanan Tovuz olayları neticesinde girilen sıcak çatışmadan söz etmiş ve Azerbaycan'ın sadece askeri güçlerinin değil, sivil halkının da birlik ve kararlılıkla silahlanarak topraklarını korumaya giriştiğini anlatmıştır. Burada da yine kendisinin yazmış olduğu *Karabağ Azerbaycandır!* adlı şiirine yer vermiştir. Makalesini *30 yıllık hasret, 30 yıllık rezillik nihayet 44 günde son buldu* cümlesiyle bitirmiş ve Şuşa'nın özgürlüğüne kavuşmasından duyduğu gururu yansıtmıştır.

Kitap, Karabağ Manifestosu, Sonsöz; Karabağ Şehit ve Gazilerine Minnetle isimli yazıyla son bulmaktadır. Kitabın ön kapağında dünyaca ünlü Azerbaycanlı ressam Toğrul Narimanbeyov'un "Karabağ-Şuşa" adlı tablosu yer almaktadır. Eser, Karabağ'ın tarihi ve kültürel güzelliğini anlatmakta ve mimari seçkinliğini yansıtmaktadır. Ancak bu eser 8 Mayıs 1992'de Rus-Ermeni güçlerinin, Şuşa'yı işgal etmesinden sonra yaşanan sevgi, özlem ve acının bir haykırışı olarak gerçekleştirilmiştir. Arka kapakta ise en son şu sözlere yer verilmiştir: "Kadim Vatan Karabağ" kitabı, Türk tarihine dair bilgileri tazelemeye, yanlış ve çarpıtılmış bilgilerin ise düzeltilmesine tüm dünyada katkı sağlama ve karar verme süreçlerine yön verebilecek idarecilere de, Karabağ'daki Türk varlığına ilişkin bilimsel bir kaynak sunma ile bilinçli bir çoğunluğun oluşturulmasına destek olma amaçlarını taşımaktadır." Kitapta *Sunuş Yazısı*'nin bir kez de sonda İngilizce olarak verilmiş olması da ayrıca önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

YERDELEN, B. K., YALÇINKAYA, A., & MEMMEDOVA, İ. (Eds.). (2022). *Kadim Vatan Karabağ (Ancient Homeland Karabakh)* (1. Baskı). Ankara: Divan Kitap.